

TÁJRENDSZEREK A KARTOGRÁFIÁBAN

Faragó Imre

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék,
imor@map.elte.hu

Összefoglalás

A kartográfiában a táj ábrázolása a földfelszín komplex bemutatását, a térszerkezet méretarányának és a térkép céljának megfelelő ábrázolását jelenti, amelyet a térképre felvett földrajzi nevekkkel, a tájnevekkkel egyénítünk, így adjuk meg a táj konkrét fogalmát, nevét. A térképen megjelennek a természetföldrajzi-, néprajzi- és történeti-földrajzi tájak. Ugyanakkor ezek hierarchikus rendszerét, a méretarány miatt, nem tudjuk bemutatni. A térképi tájbrázolás konkrétumai közé tartozik, hogy a természetföldrajzi és a történeti-földrajzi-néprajzi tájnevek külön néprajzi kategóriaként, eltérő betűjellemzőkkel kerülnek felvételre. Kartográfiai sajátosság, hogy a természetföldrajzi tájakat tovább osztjuk, ezzel újabb kartográfiai tájnévkategóriákat képezve. A természetföldrajzi tájbeosztás lehatárolt egységeit aszerint, hogy azok pusztuló vagy feltöltődő térszínek kétféle betűjellemzővel tesszük jobban láthatóvá. Így jönnek létre a kiemelkedést mutató, pusztuló térszínre vonatkozó hegység- és dombságnevek és a feltöltődő térszíneket jelölő síkság- és medencenevek. Konvenció, hogy ezekkel egy csoportot képeznek a hegylábi térszíneket jelölő, a magyarban –alja végződésű tájnevek, az átmeneti tájak nevei. Tehát a kartográfia tájnév értelmezése a tájnevek általános fejlődési folyamatának földrajzi vagy nyelvészeti értelmezésénél tágabb kezelési rendszert mutat. Tehát a térképészetben a „táj” fogalma nemcsak a földrajztudomány, hanem más tudományok, (néprajz, történettudomány) kutatásai alapján is vizsgálat tárgyá. A térképész ezek ábrázolásában legtöbbször együttes bemutatásra, de az egyes tájtipusok névmegírással megoldott elkülönítésére törekszik.

Abstract

In cartography, the visualization of the landscape means the complex representation of the surface of the Earth and the representation of spatial structures according to the scale and purpose of the map. The content and the name of the landscape are specified by giving place names and the names of landscape regions. The maps represent physical geographical, ethnographical and historical-geographical regions. However, their hierarchical structure cannot be shown due to the limitations by the scale. It is a rule that the names of physical geographical regions and of historical-geographical-ethnographical regions, which form separate categories, are written in different letter types. In cartography, the physical geographical regions are divided into further details, thus forming new categories of names. The units of physical geographical regions are labelled by two different letter types according to whether they are denudation or accumulation surfaces. These are the names of mountains and hills (features under denudation) and of plains and basins (features of deposition). It is a convention that the Hungarian names ending in foothills (-alja) form a group of names of transitional regions. This means that the names of landscape regions should be treated in a wider aspect than just the geographical or linguistic interpretation of the general development process of the names landscape regions. The term, "landscape" is the object of study not only of geography, but also of other disciplines (ethnography, history). Most often, the cartographer tries to represent them at the same time and to distinguish their types by different lettering.

A táj fogalmának meghatározása olyan tudományterületekhez kapcsolódik, amelyek a földrajzi teret vizsgálataik és kutatásaik alapfogalmának tekintik. Ily módon

pl. földrajzi táj, történeti táj, néprajzi táj, flóratáj, terep („katonai táj”) stb. alapkategóriák különíthetők el. Az egyes tudományterületek a maguk szempontjai szerint vizsgálva, „részrehajlóan” kezelik a táj fogalmát. A térképészet, mint a tájábrázolás tudománya, „egyensúlyi” tájkezeléssel dolgozik feltéve, ha az ábrázolás célja az általános tájbemutató. Ezt az „egyensúlyi” tájdefiniálást leginkább a jogalkotás tájfogalmában találhatjuk meg: „A táj a földfelszín térben lehatárolható, jellegzetes felépítésű és sajátosságú része, a rá jellemző természeti értékekkel és természeti rendszerekkel, valamint az emberi kultúra jellegzetességeivel együtt, ahol kölcsönhatásban találhatók a természeti erők és a mesterséges (ember által létrehozott) környezeti elemek.” (TERM. TÖRV.,1996). Némiképp egyszerűbb, a lehatárolást mellékesnek tartó meghatározás szerint: „A táj az ember által érzékelt terület, amelynek jellege természeti tényezők és/vagy emberi tevékenységek hatása és kölcsönhatása eredményeként alakult ki” (TÁJEGYZMÉNY, 2005), így a táj a természeti és az antropogén tájalkotó tényezők kölcsönhatásaiból létrejött működő egység, amely időbeli fejlődést is mutat (CSORBA, 2000). Ugyanakkor az „egyensúlyi”, tehát minden tájalkotó tényezőt figyelembe vevő tájdefiniálás inkább elméleti, a napi gyakorlattól idegen meghatározás. Ma a mindennapokban leginkább a természetföldrajzi tájak jelennek meg, a közoktatás, a tömegkommunikáció legtöbbször ezeket használja, terjeszti, így a társadalom szempontjából ezek a legismertebbek, leginkább használatosak. A természetföldrajzi (vagy csak egyszerűen földrajzi) táj létrejöttének alapja, határainak meghatározója a természeti tényezők összessége, de arculata az ott élő ember, a társadalom hatását is tükrözi (MAROSI, 1981), ugyanakkor a tájtényezőknek természeti és társadalmi faktorokra bontása legfeljebb az analízis eszköze lehet, míg szintézis csak a két faktorcsoport együttes szemléletével érhető el (HAJDÚ-MOHAROS, 1996).

Kartográfiai értelmezésben a táj ábrázolása a földfelszín komplex bemutatását, a térszerkezet méretarányának és a térkép céljának megfelelő ábrázolását célozza. A táj jelentősége ezért a térképészetben egyedi, hiszen maga a földfelszín adott részletének grafikus bemutatása, önmagában is tájábrázolást feltételez, a természetes eredetű (domborzat, növényzeti fedettség) és mesterséges, antropogén eredetű (településhálózat, közlekedési hálózat) elemeinek grafikus megjelenítésével. A térkép szerkesztőjének úgy kell a térképi ábrázolást megvalósítania, hogy a térképolvasó a térképi grafika tanulmányozásakor képzeletében lássa, „érezze” a tájat, annak jellegzetes karaktereit. A térképi elemek látványa ne pusztán egy grafikus megjelenítés vizualizációját okozza, hanem váljon „élővé” az információhalmaz, amely a méretaránynak megfelelően, adja meg számára a táj jellemzőit, képét. Ezt az „élővé válást” a tájakat jelölő név felvételével tudjuk megvalósítani, amelyet a térképi ábrázolás harmadik nagy köre, a névrajz mutat be. A térképre felvett földrajzi nevekkkel adjuk meg az adott táj konkrét fogalmát, a nevét, amely a domborzatábrázolással és síkrajzi elemekkel már fizikailag láthatóvá tett „terepdarabot” egyéníti, és lehetővé teszi, hogy az ily módon névvel ellátott térszíni egységet megkülönböztessük más tereprészletektől.

A térképészetben a tájnév fogalma szűkebb, mint amit általában értenek rajta. Nem minden területre vonatkozó név tájnév: kartográfiaiban az 1:100 000-esnél nagyobb méretarányokban megjelenő legkisebb területdarabokat jelölő nevek nem tájnevek, ezek a határnevek, csak a nagy kiterjedésű, ahogy régebben mondták, a „több napi járóföld kiterjedésű” területekre vonatkozó névanyagot soroljuk a tájnevek körébe. Utóbbiak életrajzánál elsődleges fontosságú, hogy megjelenésük és életük az

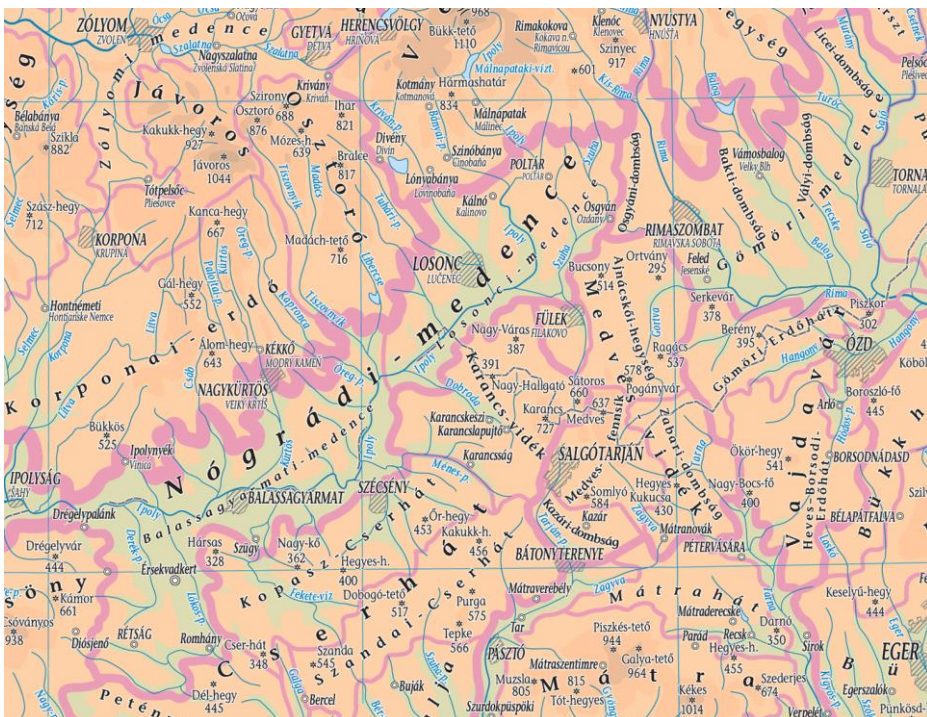
elmúlt korok folyamán egészen a XVIII–XIX. századig – a többi földrajzi névhez hasonlóan – természetes eredetű volt: a táj nevét ugyanúgy az egyszerű ember adta, mint a helységek vagy határrészek neveit. A lehatárolt egységekre bontott, a földfelszín minden egyes tájrészletét névvel ellátó tájrendszerek kialakítása a modern tudományos, elsősorban földtani és felszínalaktani vizsgálatok eredményeként jött létre a XX. században. Mintegy száz éve kezdtek kifejlődni a természetföldrajzi tájbeosztások, amelyek a földfelszín egy-egy darabját külön-külön névvel ellátva, az egységeket csoportosítva és hierarchikusan egymás alá- és fölé sorolva jelentek meg. Így lettek a természetföldrajzi tájak regionális földrajzi egységek, amelyeket alacsonyabb szintű egységekre bontottak. Ezek a tájak és tájhatárok egymással egységben állnak: egy völgy tájhatár két hegyvonulat között, egy hegység tájhatár két völgy között, az egyedi sajátosságok alapján dől el, hogy a hegyvonulat, a völgy vagy mindkettő szerepel-e a tudományos beosztásban. Egy-egy táj, tájrészlet besorolásának bizonytalansága az átmeneti jelleg következménye. A tájhierarchiának és a tájak elhatárolásának legjelentősebb hatása kartográfiai: a térképész ezek alapján tudja eldönteni, mit és hogyan szerepeltessen a térképen, és a névnek milyen súlyt adjon. Ezt a hierarchiát a földrajztudományban *kistájrészlet – kistáj – középtáj – nagytáj* négyes tagolással jellemzik (1. ábra). (A négyes felosztás magyar terminológiája az 1997 előtti forrásokban: *kistáj – kistájcsoport – középtáj – nagytáj*.) Az egymásra épülés következménye, hogy a heterogenitás a kistájrészlettől a nagytáj felé folyamatosan növekszik, az egymásra épült szintek határait mindig a tájalkotó, elsősorban természeti tényezők figyelembevételével állapítják meg. A tájak jelölésénél a földrajztudományban általában felhasználták az évszázadok során kialakult természetes keletkezésű neveket, de a hierarchikus felépítés miatt szükség volt mesterséges névadásra, szakmai műnevek létrehozására is (2. ábra).

1. ábra A természetföldrajzi tájrendszerek hierarchiájának sémája

A térképi ábrázolásban a természetföldrajzi tájbeosztások szigorú hierarchikus rendszerében lévő minden szint és részlet – a térképi méretarány (a kicsinyítés) következményeként – nem jeleníthető meg, abból a térkép szerkesztőjének szelektálnia kell. Az első szelektáló tényező a méretarányból fakadó befogadóképesség: egyes tájneveket el kell hagynunk. Ez sokszor egyszerű „fizikai” szempontok alapján történik. A kis területű, de hosszú nevű tájak nevei nem mindig ábrázolhatók. Második lépcsőben a térkép tematikájához szorosan nem tartozó tájak neveit hagyjuk el, majd a földtani és morfológiai alapokon létrehozott, a mindennapokban nem használt műnevek esnek ki (pl. *Dunazug-hegyvidék*, *Kelemen-Görgény-Hargita-hegyvidék*). Gyakran előfordul, hogy a tájbeosztásban közölt névalaktól eltérő, de ahhoz hasonló nevet teszünk fel a térképre. Ez a jobb olvashatóság, illetve a közérthetőség miatt következik be (pl. *Börzsöny-vidék* helyett

Börzsöny, Osztoróc-hegycsoport helyett *Osztoróc* stb.). Gyakori jelenség, hogy a térképre felvett műnév földrajzi köznevet egyszerűsítjük (pl. *magassík* helyett *sík*, *dombvidék* helyett *dombság* stb.). Mindezek eredményeképpen a természetföldrajzi tájbeosztások mellett létrejött a térképészek által, a napi nyelvhasználók szokásához igazított, szelektált természetföldrajzi tájnévanyag, amely a forrás-tájbeosztás szellemiségét hordozza, de belőle a tájrendszer szoros hierarchiáját nem lehet leolvasni. Így a térkép tájnévanyagának felvételekor létrehozunk egy „térképészeti tájbeosztást”, amely a térképi ábrázolási követelményekhez igazítottan, de hierarchia nélkül jeleníti meg a tájneveket.

2. ábra Természetföldrajzi tájhatárok (nagy-táj, középtáj, kistáj) bemutató térképi ábrázolás közel teljes tájnévanyaggal (kistájrészletek szelektálva, lehatárolás nélkül) 1:850 000-es méretarányban (részlet)

Vannak olyan tájneveink, amelyek nem illeszthetők be a természetföldrajzi tájrendszerbe, létrejöttük részben vagy teljesen független a természetföldrajzi tényezőktől. Amikor egy táj elkülönülése az ott élő emberek valamilyen sajátos tulajdonságai (nyelv, vallás, termelési mód, társadalmi elkülönülés, hagyományos életforma stb.) vagy közigazgatási alapon jön létre, akkor néprajzi és történeti-földrajzi tájakról beszélünk. Fontos fejlődési momentum, hogy ez a tájnévanyag a természetföldrajzi szemléletet és az abból fakadó tudományos alapokon álló természetföldrajzi tájnévanyagot megelőzve alakult ki. Létrejöttük spontán, természetes keletkezésű, vagyis a tájjá válás az egyszerű népi megfigyelés és emberi, társadalmi csoportok elkülönítése, elkülönülésének eredménye. E tájak a tudományos alapokon kialakított természetföldrajzi tájrendszer kezdeti alapjai, főképp az elnevezések körében, a népi keletkezésű *néprajzi* és a századokon át használatban volt, közigazgatási alapú *történeti-földrajzi tájrendszer*.

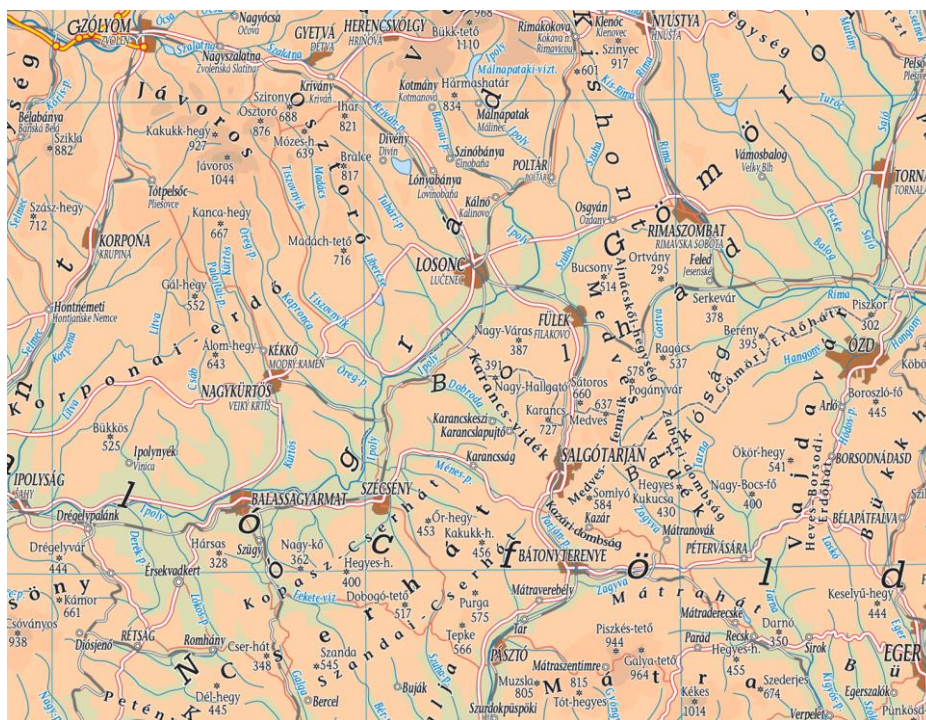
3. ábra A Székelyföld történeti-földrajzi-néprajzi táj és az alá besorolt tájak (Udvarhelyszék, Csík, Háromszék, valamint ezek részei) általános földrajzi térképi ábrázolással, természetföldrajzi tájnévanyaggal együtt. Az „egyensúlyi” tájábrázolás, 1:850 000-es méretarányban (részlet)

A néprajzi tájak eredete az emberi, társadalmi tényezők függvénye, ugyanakkor létrejötte sokszor természetföldrajzi jellemzők hatására következett be. Erdélyben, a Székelyföldön a magasan fekvő zárt hegyi medencék, Csík, Gyergyó, Háromszék stb. mind-mind egy-egy néprajzi tájat alkotnak, sőt a székelyek lakta vidék együttesen is egy néprajzi táj, a Székelyföld területe (3. ábra). A Székelyföld sajátosan zárt hegyi medencéi külön-külön természetföldrajzi egységek is: Csíki-medence, Gyergyói-medence, Brassó–Háromszéki-medence stb. A népi tájszemlélettől idegen a földrajztudományra jellemző minden egyes tájdarabnak nevet adó, mesterségesen elnevezett, földrajzi-földtani szemlélet. Ugyanakkor a tudományos néprajzi tájszemlélet a földrajzhoz hasonlóan törekszik tájrendszerének hierarchizálására. Rendszerében nem csak a kartográfiai értelmezésű táj, hanem a kartográfiai névrendszerben határrészként kezelt és határnevekkel jelölt legkisebb földrajzi részletek is benne vannak. Ezzel a körrel jelen írásunkban nem foglalkozunk, ahogy fent említettük térképészetileg e névanyag már külön kategóriát képvisel.

A közigazgatási alapú tájrendszer kialakulása elsőként magában a közigazgatásban öltött testet. Ez a táji alap Magyarországon a vármegyerendszer évezredes fennállásának eredményeként alakult ki. A táji tényezők alapja az élő közigazgatás volt, a közigazgatási egységek, a vármegyék, adták a területi tájékozódás egyik alapját. A vármegyei igazgatás a XX. században komoly területi és névváltozásokon ment keresztül. Egyrészt a trianoni békediktátum nyomában kialakult változások, másrészt a modern közigazgatás adta területi és névanyagbeli átalakulás

okozta, hogy a táji elkülönítés és a közigazgatás korábbi egyezése több területen is eltért és ma is eltér egymástól. Ennek eredményeként alakult ki a *történeti-földrajzi tájnévanyag*, amelyet az *egykori közigazgatási egységek nevének tovább élő formáiként* definiálhatunk. Egykori vármegyék népe, annak ellenére, hogy megyéjük eltűnt vagy más megyébe lett betagozva, számon tartja és tájként kezeli a volt igazgatási területet. *Gömör, Abaúj, Bars, Hont, Zemplén, Zaránd* stb. egykori vármegyék nevei élnek, az ott lakók használják, annak ellenére, hogy e területek igazgatási értelemben már nem léteznek. Az Osztrák–Magyar Monarchia egykori tartománya *Galícia*, amelynek közigazgatási szerepe, tartományi léte 1918 után megszűnt. Területe előbb Lengyelországhoz, majd a II. világháború után kettéosztottan, részben a Szovjetunióhoz, később a függetlenedő Ukrajnához került. Mindkét országban kisebb közigazgatási egységek működnek, Lengyelországban, a történeti-földrajzi tájakhoz csak kis mértékben igazodó, vajdaságok, Ukrajnában területek adják a közigazgatás felső szintjét. Ennek ellenére *Galícia* a mindennapi kommunikációban, a lokálpatriotizmusban élő név. Már nem igazgatási terület egység, hanem táj, amelynek megvannak a maga határai, történeti-földrajzi egységgé lett. Hozzá hasonlóan sorolhatnánk a *Kárpátok* külső oldalának más történeti-földrajzi tájait is, egykori osztrák tartományokat: *Morvaország, Szilézia*, az említett *Galícia*, ill. *Bukovina*. A sort folytathatnánk, de e példákból is látszik, hogy egy terület közigazgatási különállásának megszűnése után is rendelkezhet saját, használt névvel, amely a történelmi hagyományok, népének egykori összetartozása alapján áll. Élő neve így nem csak a mindennapok, hanem a térképi névrajz élő része is, ugyanolyan része, mint a természetföldrajzi tájnevek.

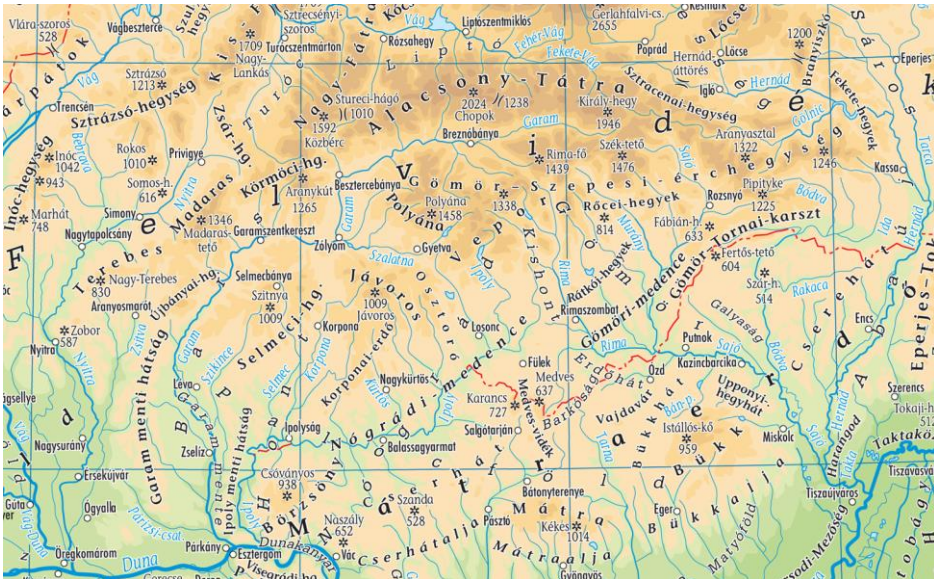
A térképi tájbrázolás konkrétumai közé tartozik, hogy a természetföldrajzi és a történeti-földrajzi–néprajzi tájnevek külön névrajzi kategóriaként, eltérő betűjellemzőkkel kerülnek felvételre. Így tájnevek tekintetében a térképen két alapvető kategória alakult ki (FARAGÓ, 2014). Ez az elkülönítés teszi lehetővé, hogy a térképen a két tájrendszer elváljon egymástól, ugyanakkor együttes ábrázolásukkal összefüggéseik megvilágítására nyílik mód. Fontos tényező, hogy a tájrendszerek térképi bemutatásakor nem teszünk fel párhuzamosan azonos tájneveket, ezért a névazonosság esetében a térkép szerkesztőjének döntése az adott tájnév természetföldrajzi vagy történeti-földrajzi–néprajzi névcsoporthoz sorolása (4. ábra). Általában a felveendő tájnév természetföldrajzi jellemzőjét vesszük prioritásnak, így a néprajzi rendszerbe történt besorolása háttérbe kerül. Ezt a megoldást alkalmazzuk az általános földrajzi és a turistatérképek esetében. Amennyiben a térkép célja inkább a néprajzi, társadalomföldrajzi tematika kidomborítása, úgy a táj néprajzi jellemzőjét emeljük ki, ez esetben az azonos nevek inkább történeti-földrajzi–néprajzi besorolást kapnak.

4. ábra Általános földrajzi térképi tematika szelektált természetföldrajzi tájnevekkel, történeti-földrajzi–néprajzi tájnévanyaggal 1:850 000-es méretarányban (részlet)

A térképi tájbrázolásban a természetföldrajzi tájnév és a történeti-földrajzi–néprajzi tájnév alapkategóriák csak elméleti elkülönítést adnak. Az ábrázolási gyakorlatban a hagyomány és a jobb olvashatóság érdekében a természetföldrajzi tájnévanyagot tovább osztjuk, ezzel újabb kartográfiai tájnév-kategóriákat képezve. E felosztás lényege, hogy a természetföldrajzi tájbeosztás lehatárolt egységeit aszerint, hogy azok pusztuló vagy feltöltődő térszínek kétféle betűjellemzővel tesszük jobban láthatóvá. Ennek eredményeként a természetföldrajzi tájrendszerbe tartozó kiemelkedést mutató, pusztuló térszínekre vonatkozó nevek a hegység- és domságnevek. A feltöltődő térszíneket jelölő névanyag a síkság- és medencenevek. Konvenció, hogy ezekkel egy csoportot képeznek a hegylábi térszíneket jelölő, a magyarban –alja végződésű tájnevek, az átmenetitájak nevei. A térképi ábrázolásban gyakran elkülönített névtípus a sziget- és félszigetnevek, amelyeket kizárólag a természetföldrajzilag sziget- és félsziget jellegű tájak nevének megírására alkalmazunk. Ugyanakkor ez a névcsoport gyakran összevonásra kerül a síkság-, medence és átmenetitáj nevekkel (5. ábra) (FARAGÓ, 2014).

A kartográfia tájnév értelmezése a tájnevek általános fejlődési folyamatának földrajzi vagy nyelvészeti értelmezésénél tágabb kezelési rendszert mutat. Tehát a térképészetben a „táj” fogalma nemcsak a földrajztudomány, hanem más tudományok, (néprajz, történettudomány) kutatásai alapján is vizsgálat tárgya. A térképész ezek ábrázolásában legtöbbször együttes bemutatásra, de az egyes tájtípusok névmegírással megoldott elkülönítésére törekszik.

5. ábra Betűjellel elkülönített hegység-dombság (álló), síkság-medence-átmenetítáj (dőlt) és történeti-földrajzi-néprajzi (vékony dőlt) tájak térképi ábrázolása 1:2 000 000-ós méretarányban (részlet)

Utószó: A magyar földrajzi nevek természete

A magyar nyelv szavainak mindegyike egy tovább nem osztható, alapjelentéssel és képi tartalommal rendelkező alapra, a gyökre vezethető vissza. A gyök minden szó töve, erre a töre nő rá, épül hozzá a szó teljes jelentését hordozó további hangok sora, illetve a toldalékok, vagyis a képzők, a jelek és a ragok. Ez a tulajdonság a magyar földrajzi nevek esetében is megvan, amely tulajdonságukat az ebbe az irányba mutató kutatással ki is tudunk mutatni. A kutatás módszere a mai helynév és idegenné vált névformák előtti, korábban lejegyzett névformákból a név fejlődését és részeit feltárni, és a feltárt részekből kimutatni azt az eredeti névadási alakot, amely valószínűleg a név ősi kiindulási formája lehetett. A feltárás lényege, hogy a mai és korábbi névalakokat egybevetve összefüggést találjunk az egyes névrészek közötti fejlődésre, lecsupaszítsuk a nevet arra az ősi alapra, amely feltehetőleg az „eredeti”, az első névadók által adott formája volt. A helynevek különböző időkben keletkeztek. Vannak közöttük nagyon-nagyon régi, az ősidők homályában kialakultak, vannak középkoriak és vannak újkoriak, sőt napjainkban létrejött nevek. A magyar nyelven kialakult helynevek (földrajzi nevek) alaptagja szabályos névképzés eredménye. Az alaptag alapja minden esetben egy gyök, néhányszor két gyök összekapcsolódásával jött létre. A hasonló külső jellemzőkkel és tulajdonságokkal (fekvés, talaj, növényzet, alak, forma stb.) bíró földrajzi alakulatok nevei gyakran azonos alaptaggal rendelkeznek, annak ellenére, hogy egymástól óriási távolságra, akár több száz km-nyire fekszenek.

A legtöbb magyar nyelvi alapokon nyugvó földrajzi név alaptagja tartalmaz egy vagy több földrajzinév-képzőt, amelynek jelenléte adja meg a nyelvi értelmezésben is helyet jelölő név további karakterét. (Ugyanakkor van olyan helynevünk is, amely a képző helyett vagy mögött földrajzi köznevet tartalmaz, ezzel

is „színesítve” a névanyag rendszerét.) A földrajzinév-képzők a magyar nyelvben jól elkülöníthetően nyolc hang köré csoportosulnak: -d, -c, -s, -i, -j, -n, -ó/-ő és a -k. A nevekben a gyökhöz mindig ezek vagy ezek kissé módosult hangváltozatai kapcsolódnak, sokszor kettő, ritkábban három is egymás mögött, (közöttük a kiejtést könnyítő magánhangzókkal). Ennek nyomán az egyes gyökhöz váltakozva társuló földrajzinév-képzők azonos gyök(ér)ből kiinduló szóbokrokat vagyis névbokrokat hoztak létre: pl. *Leléd, Lelesd, Lelész, Lelőc, Léli*. (És még van helynévképző nélküli változat is: *Lele.*), egy másik példasor: *Csoma, Csomád, Csomán, Csomás, Csomonya*, de az is jellemző, hogy a földrajzinév-képző helyett vagy mellett földrajzi köznévi kapcsolódik az alaptaghoz: *Csomaháza, Csomafalva, Csomaköz, Csomafája*, (és e példasorunk esetében is van helynévképző nélküli változat: *Csó*). A példákból is látszik, hogy a magyar földrajzi nevek alaptagjai a gyökök ismétlődése következtében, egy gyökre visszavezethető névbokrokat alkotnak, néhány példa: a „ber” gyökre épülő *Berény, Berencs, Berente, Berend, Beremend, Beret, Beresztye, Beresztény, Beresztóc* a „deb–döb” gyökre épülő *Debrecen, Debréte, Debrek, Debren, Debreny, Debrő, Döbréte, Döbröce, Döbrönte, Debercsény*, a „köv” gyökre a *Kövesd, Köves, Kövecses, Köved, Kövend, Köveg*, a „bél–pél”-re a *Bél, Béla, Bér, Bő, Pél, Pély*, és van két gyök összeépülésére is példa, ilyen a „besz+ter” összekapcsolódásából létrejött *Beszterce, Beszter, Beeszterec, Peszternye, Besztercsény, Bösztor, Vödric*. A felsorolt nevek nyomán mondhatjuk ki, hogy a magyar helynévadás egy nyelvi rendszer.

Ezekhez a névbokrokhoz tartozó helynevek a magyar népességét elvesztett tájakon idővel idegen hangjelölésű változatokként kerültek át a szomszédos szláv nyelvekbe, a románba és a németbe. Így jöttek létre a *Tatros* → *Trotuş* {román}, *Csügés* → *Ciugheş* {román}, *Csobános* → *Ciobănuş* {román}, *Tázló* → *Tazlău* {román}, *Somos* → *Şomuzul* {román}, *Beszterce* → *Bystřice* {cseh}, *Bystrica* {szlovák}, *Bistrica* {horvát}, *Bistrița* {román}, *Csík* → *Ciuc* {román}, *Hernád* → *Hornád* {szlovák}, *Rozsnyó* → *Rožnov* {cseh}, *Rožňava* {szlovák}, *Roznov, Răşnov* {román}, *Rožnów, Rožnówo, Rožnówa* {lengyel}, *Rosenau* {német} stb. formák. Ha a nyílak után szereplő neveket a megadott hangjelöléssel kiejtjük vagy magyar hangjelöléssel leírjuk, jórészt a magyar névalakokat kapjuk. Ezek felismerése sokszor nyelvészeti vizsgálatot igényel, mert a névátalakulás folyamatában a gyökhöz járult földrajzinév-képzők gyakran idegen változatra vagy idegen köznévre cserélődtek.

Irodalomjegyzék

- CSORBA, P., 2000. A tájökölógiai szemlélet érvényesülése a tájvédelemben. In: Schweitzer F. – Tiner T. (szerk.) Táj kutatási irányzatok Magyarországon. Budapest: MTA FKI, pp. 25–35.
- FARAGÓ, I., 2014. Sokrétű térképészet, II. kötet: Domborzat és tájbárázolás. Budapest: Eötvös Kiadó, pp.406–408., 460–461.
- HAJDÚ-MOHAROS, J., 1996. Természeti és történeti tájbeosztások. In: Frisnyák S. (szerk.): A Kárpát-medence történeti földrajza. Nyiregyháza: BGyTF, pp. 249–257.
- MAROSI, S., 1981. Táj kutatási irányzatok, tájértékelés, tájtipológiai eredmények. Budapest: MTA FKI.
- TÁJEGYEZMÉNY, 2005. Európai Tájjegyzmény (2000, Mo. 2005)
- TERMÉSZETVÉDELMI TÖRVÉNY, 1996. 6.§ (1)

Térképrészletek

2–4. ábra: A Kárpát-térség alaptérképe M=1:850 000, szerk.: Faragó Imre (2016)

5. ábra: A Kárpát-térség hegy- és vízrajza M=1:2 000 000, szerk.: Faragó Imre (2016)